

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ρ Ε Κ Β Ι Ε Μ

Η Ο Μ Ο Σ Α Ρ Ι Ε Ν Σ

Μ Ε

Ο Τ Ε Λ Ε Υ Τ Α Ι Ο Σ Τ Ο Υ Γ Ε Ν Ο Υ Σ

Κ Ρ Ε Σ Ε Ν Τ Ο ;

Τ Ω Ν Α Ν Θ Ρ Ω Π Ω Ν

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Ο

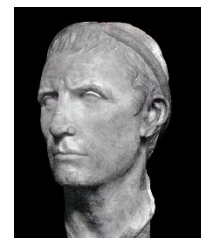
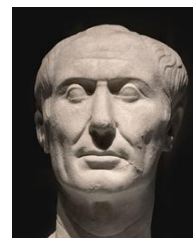
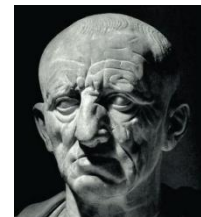
Τ ό μ ο ς Α '

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.Μ.Π.

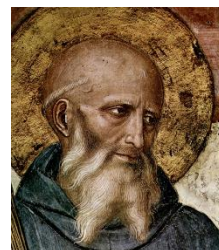
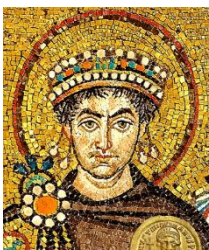
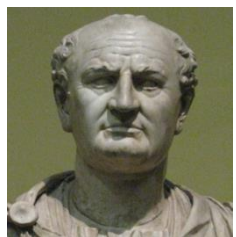
Παρουσίαση 7

*Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής
Πολιτείας (αυτοκρατορική περίοδος)*

Η παρακάτω παρουσίαση του δοκιμίου συμπυκνώνει την έντυπη έκδοση, διευκολύνοντας παράλληλα την προσβασιμότητα του αναγνώστη σε ένα σύνθετο εγχείρημα, μέσω του οπτικού και χειριστικού πλεονεκτήματος μιας διανθισμένης και με πρόσθετη εικονογραφία ηλεκτρονικής παρουσίασης

Οι προσφυγή του απαιτητικού ερευνητή αναγνώστη στο έντυπο κείμενο προσφέρει αναλυτικότερη αποτύπωση του ορίζοντα των γεγονότων και τα τεκμηριώνει συστηματικά μέσω υποσημειώσεων με βιβλιογραφικές κυρίως αναφορές.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ρ Ε Κ Β Ι Ε Μ

HOMO SAPIENS

Μ Ε

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΚΡΕΣΣΕΝΤΟ;

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΔΟΚΙΜΙΟ

Τόμος Α'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.Μ.Π.

Σύνοψη περιεχομένων Α' τόμου

- Οδοιπορικό στο δοκίμιο
 - Πρώτο Κεφάλαιο
 - Πολυδιάστατο της προέλευσης του «συμβάντος» homo sapiens
 - Γένεσις, ελεύθερο βάδην στην Προϊστορία
- Δεύτερο Κεφάλαιο
 - Πρώτο μέρος της ιστορικής περιόδου: Οι πέντε χιλιετίες επικυριαρχίας της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής στις κοινωνικές εξουσίες. (≈ 3500π.Χ. μέχρι 1500μ.Χ.)
 - Άρχοντες, οι μεγαλοϊδιοκτήτες γης

ΠΡΩΤΟ
ΜΕΡΟΣ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΥ

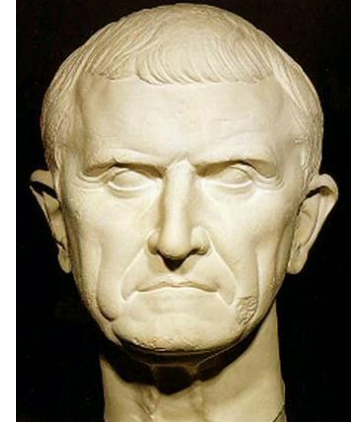
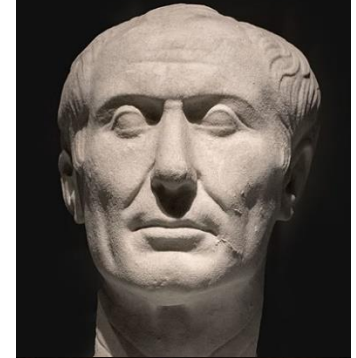
ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΙΑ
ΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΟΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΗΣ 4ης π.Χ. ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ ΣΤΟ 1492 μ.Χ.,
ΤΗΝ ΟΨΙΜΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟ ΚΟΛΟΜΒΟ

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Πρώτο βήμα προς το αυτοκρατορικό σύστημα διακυβέρνησης: Η πρώτη τριανδρία**
 - Κατά τη δεκαετία του 70 π.Χ., υπό την επήρεια μιας παρατεταμένης και ζοφερής κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, η σύγκλητος ανέθεσε απόλυτες κοσμικές εξουσίες στη λεγόμενη «πρώτη τριανδρία». Ο Γάιος Πομπήιος, ο Ιούλιος Καίσαρας και ο Μάρκος Λικίνιος Κράσσος, τρεις ικανοί και φιλόδοξοι νέοι πολιτικοί, ανέλαβαν την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, την αποκατάσταση της εσωτερικής ασφάλειας και την ανάκτηση της εξωτερικής κυριαρχίας.
 - ❖ Εντός μιας γενιάς και οι τρεις στόχοι επιτεύχθηκαν. Ο Πομπήιος κατέπνιξε τις εξεγέρσεις, αναδιοργάνωσε και μεγάλωσε τις κτήσεις στην Ισπανία και την ασιατική Εύφορη Ημισέληνο, απάλλαξε τη Μεσόγειο από τους πειρατές.
 - ❖ Ο Καίσαρας κατέκτησε την υπόλοιπη Γαλατία και τη Βρετανία, απώθησε τα γερμανικά φύλα πέραν του Ρήνου.
 - ❖ Ο Κράσσος κατέπνιξε την εξέγερση του Σπάρτακου στην Ιταλία. Η απρόσκοπτη συρροή αγαθών από τις κτήσεις και ο χρυσός των κέλτικων ιερών ανόρθωσαν την οικονομία της Ρώμης, με βαρύ βέβαια δημοκρατικό τίμημα: το 56 π.Χ.
 - Η τριανδρία μοιράστηκε τις επαρχίες της απέραντης επικράτειας και ασκούσε όλες τις εξουσίες υπό τη σκιώδη εποπτεία της συγκλήτου. Κατά το λυκόφως των ρεπουμπλικανικών δομών και λειτουργιών της, η ρωμαϊκή πολιτεία βρέθηκε στο απόγειο της εδαφικής της επέκτασης.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Πρώτο βήμα προς το αυτοκρατορικό σύστημα διακυβέρνησης: Η πρώτη τριανδρία**
 - Μετά το θάνατο του Κράσσου στην εκστρατεία εναντίον των Πάρθων, ο Πομπήιος, που ήλεγχε την κατάσταση στη Ρώμη, ανακάλεσε τον Καίσαρα για να του αφαιρέσει τις εξουσίες, υποσχόμενος στη σύγκλητο την αποκατάσταση της ρεπουμπλικανικής ομαλότητας.
 - Ο Καίσαρας επέστρεψε με τους 6.000 άνδρες της θρυλικής 13ης λεγεώνας από τη Ραβέννα και όταν έφτασε στον ποταμό Ρουβίκωνα, δημοκρατικό όριο κάθε ένοπλης επιστροφής, δεν τους αποστράτευσε κατά τα ειωθότα.
 - Σύμφωνα με την ιστορική παράδοση, μετά από σύντομη περισυλλογή είπε στις 10 Ιανουαρίου του 49 π.Χ. την περίφημη φράση «Alea jacta est» (ο κύβος ερρίφθη). «Διέβη τον Ρουβίκωνα» και σηματοδότησε την αρχή του τέλους της ρεπουμπλικανικής περιόδου στη ρωμαϊκή πολιτεία.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

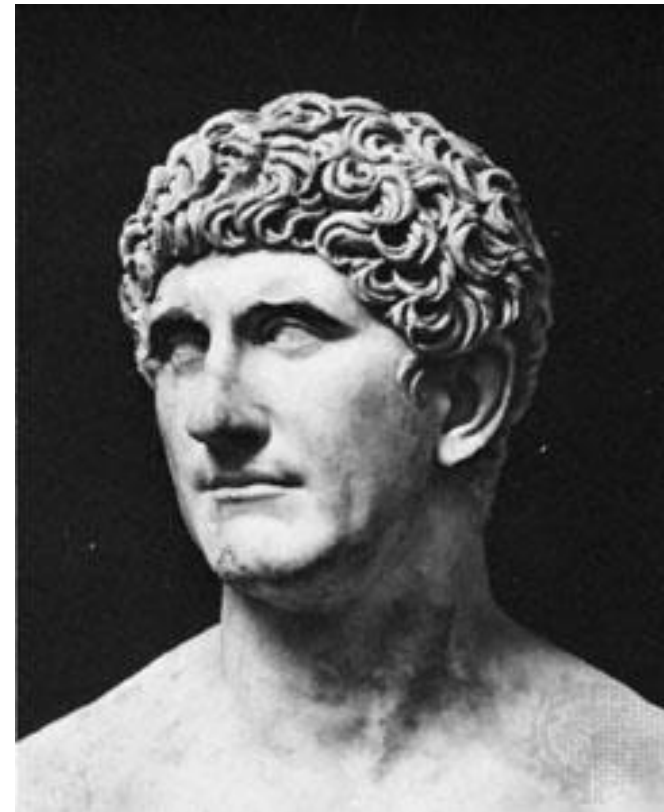
- **Πρώτο βήμα προς το αυτοκρατορικό σύστημα διακυβέρνησης: Η πρώτη τριανδρία**

→ Ο Πομπήιος εγκατέλειψε την ιταλική χερσόνησο για την Ελλάδα, όπου και οργάνωσε μεγάλες δυνάμεις για την τελική αναμέτρηση. Ο Ιούλιος Καίσαρας αποβιβάστηκε στην Ελλάδα, νίκησε τον Πομπήιο το 48 π.Χ. στα Φάρσαλα, επέβαλε στη Σύγκλητο το διορισμό του ως ισόβιου δικτάτορα και μοναδικού υπάτου, προχώρησε σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις: βελτίωσε την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των πληβείων και μείωσε παράλληλα τις εξουσίες της συγκλήτου. Δολοφονήθηκε το 44 π.Χ. από ομάδα δημοκρατικών συγκλητικών με πρωταίτιο τον Δέκιμο Βρούτο.

→ Ο στενότερος συνεργάτης του Καίσαρα, ο Μάρκος Αντώνιος, αξιοποίησε το γεγονός ότι η λειτουργία του ρεπουμπλικανικού καθεστώτος είχε απαξιωθεί στη συνείδηση των Ρωμαίων πολιτών. Υπερασπίστηκε θαρραλέα τα κεκτημένα της απολυταρχικής εξουσίας απέναντι σε μία σύγκλητο έτοιμη να ακυρώσει όλες τις πράξεις του δολοφονημένου ηγέτη.

→ Αποφασιστικό πολιτικό όπλο του Μάρκου Αντώνιου ήταν η οργή των ευνοηθέντων από τον Ιούλιο Καίσαρα φτωχών πληβείων.

→ Οι συγκλητικοί φοβήθηκαν, εγκατέλειψαν την ομάδα των δημοκρατικών συναδέλφων στην τύχη τους και διατήρησαν τις μεταρρυθμίσεις του Καίσαρα, αποδεχόμενοι ουσιαστικά τη συνέχεια της διοίκησης της αυτοκρατορίας από τους υπάτους-δικτάτορες.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

• Πρώτο βήμα προς το αυτοκρατορικό σύστημα διακυβέρνησης: Η δεύτερη τριανδρία

- Το 43 π.Χ. συγκροτήθηκε μια δεύτερη τριανδρία με απόλυτες κοσμικές εξουσίες, από τον Μάρκο Αντώνιο, τον Γάιο Ιούλιο Οκταβιανό, ανιψιό και θετό γιο του Καίσαρα και τον Αιμίλιο Λέπιδο, επίσης πιστό φίλο του Καίσαρα. Ακολούθησε η ήττα των δημοκρατικών υπό τον Βρούτο και τον Κάσσιο το 42 π.Χ. στους Φιλίππους. Στη συνέχεια ο Λέπιδος καθαιρέθηκε, εξορίστηκε και η επικράτεια της ρωμαϊκής πολιτείας μοιράστηκε πάλι στα δύο.
- Ο Αντώνιος κέρδιζε τις μάχες στα ανατολικά σύνορα, αλλά υποτίμησε την ευφυΐα του Οκταβιανού και τη γοητεία που ασκούσε στους παλιούς στρατιώτες του Καίσαρα.
- Οι φημολογούμενες αδυναμίες του Αντωνίου στην τρυφηλή ανατολική ζωή και την εκπρόσωπό της, βασίλισσα της Αιγύπτου Κλεοπάτρα, επέτρεψαν στον Οκταβιανό να εδραιώσει την εξουσία του στην Ιταλία, να υπονομεύσει τη δημοφιλία του Αντωνίου και να τον κηρύξει εχθρό του κράτους.
- Ακολούθησε ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των δύο επιγόνων του Καίσαρα, ο Αντώνιος ηττήθηκε στη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.) από τον Οκταβιανό, κατέφυγε στην Αίγυπτο με την Κλεοπάτρα, καταδιώχθηκε και αυτοκτόνησε. Η Κλεοπάτρα προσπάθησε να κερδίσει την εύνοια του Οκταβιανού, απέτυχε και αυτοκτόνησε για να αποφύγει την διαπόμπευσή της στη Ρώμη. Το 30 π.Χ. εξέπνευσε και η τελευταία –ξενόφερτη βέβαια– αιγυπτιακή δυναστεία, των Πτολεμαίων. Η Αίγυπτος υποβαθμίστηκε σε ρωμαϊκή επαρχία.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

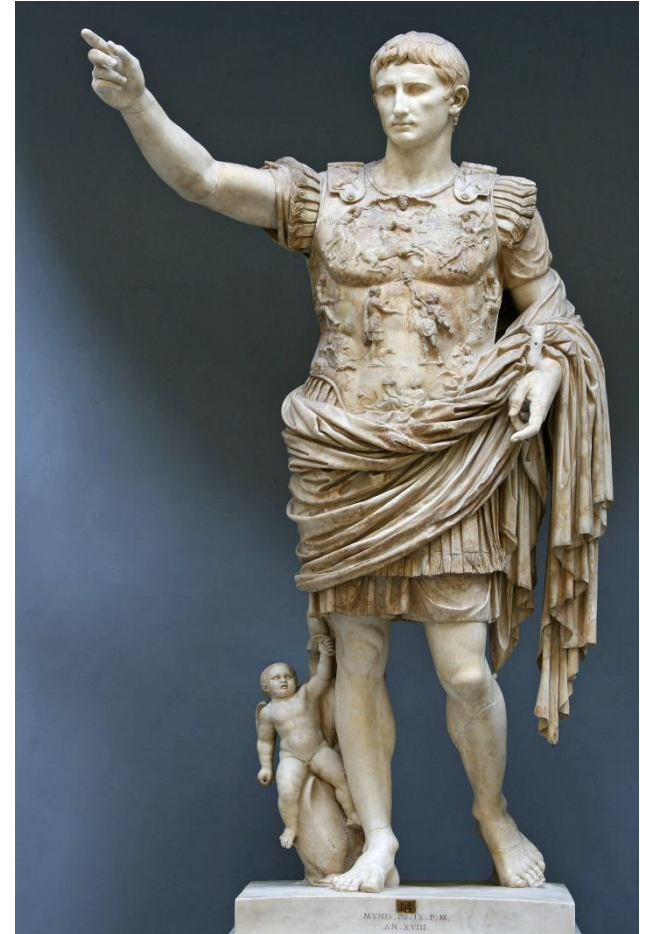
Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- Οι δύο χρυσοί αιώνες της αυτοκρατορικής περιόδου

→ Η σύγκλητος και οι πληβείοι, στο όνομα της ασφάλειας και της ευμάρειας, υποχρεώθηκαν να εκχωρήσουν στον νικητή Οκταβιανό το «imperium», δηλαδή τις απόλυτες πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες της ουσιαστικά καταλυθείσας δημοκρατίας τους, προσφέροντάς του και το όνομα Αύγουστος (σεβαστός). Ο Οκταβιανός Αύγουστος τήρησε ορισμένα δημοκρατικά προσχήματα, άσκησε όμως επί της ουσίας το imperium. Κήρυξε τη ρωμαϊκή ειρήνη στην επικράτεια (pax romana) και τη διασφάλισε, φροντίζοντας για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.

→ Κυβέρνησε με διπλωματικότητα αλλά και σιδηρά πυγμή μέχρι το θάνατό του, το 14 μ.Χ.[239] Ο πληθυσμός στην ιταλική χερσόνησο έφτασε τα επτά εκατομμύρια εκ των οποίων το ένα εκατομμύριο ήταν συγκεντρωμένο στη Ρώμη.

→ Τα πληθυσμιακά μεγέθη στην Ευρώπη συνέχισαν να αυξάνονται μέχρι το τέλος της περιόδου ακμής της αυτοκρατορίας (179 μ.Χ.). Συρρικνώθηκαν απελπιστικά κατά τη μεσαιωνική εποχή που ακολούθησε την κατάλυση του δυτικού σκέλους της ρωμαϊκής πολιτείας (476 μ.Χ.) και επανήλθαν στα επί Αυγούστου επίπεδα χίλια και πλέον χρόνια αργότερα, περί τον 12ο μ.Χ. αιώνα.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

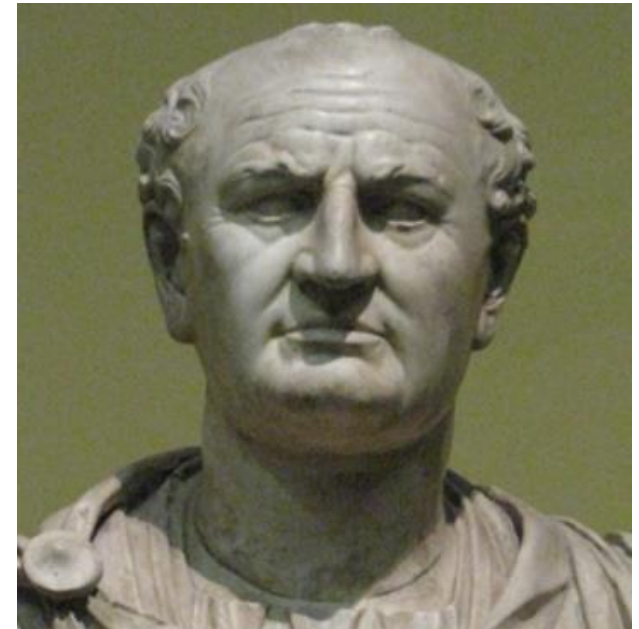
- **Οι δύο χρυσοί αιώνες της αυτοκρατορικής περιόδου**
 - Η μακρά και επιτυχημένη συγκεντρωτική-επιτακτική μορφή εξουσίας του Οκταβιανού Αυγούστου αναβάθμισε στη συνείδηση των υποτελών πληθυσμών το αξίωμα του αυτοκράτορα. Επηρέασε τις πολιτικοστρατιωτικές εξελίξεις για τα επόμενα χίλια πεντακόσια χρόνια, διότι δημιούργησε μια νέα διοικητική κοσμοθεωρία και εξέθρεψε τις φιλοδοξίες για τον τύπο αυτό της διακυβέρνησης.
 - Ο Οκταβιανός Αύγουστος αναδεικνυόταν συνεχώς ύπατος μέχρι το 23 π.Χ. Είχε την ευφυΐα να απορρίψει το ισόβιο της κεντρικής εξουσίας του και σε μια δραματική τελετή το 27 π.Χ. την προσέφερε στη σύγκλητο παίρνοντας σε αντάλλαγμα τον ενισχυμένο έλεγχο των ρωμαϊκών επαρχιών. Το 23 π.Χ. εξασφάλισε με όρκο των αρχόντων ότι θα στηρίζονταν όλες του οι ενέργειες, αργότερα άρχισε να υποδεικνύει τους υπάτους.
 - Το 2 μ.Χ. πήρε τον τίτλο του Πατέρα της Πατρίδος. Πολύ μεθοδικά, προετοίμασε τη διαδοχή του υιοθετώντας τον Τιβέριο και προσφέροντάς του δεκαετή δημαρχιακή εξουσία.
 - Δημιουργήθηκε μια καινούρια κοινωνική ιεραρχία, με κριτήριο τη θέση στην αυτοκρατορική διοίκηση ή στο νέο όργανο του συμβουλίου του ηγεμόνος.
 - Οι ιππείς μπορούσαν να γίνουν διοικητές επαρχιών, ενώ ενισχυμένος ήταν ο ρόλος των απελεύθερων του αυτοκράτορα στη διοίκηση, δηλαδή πρώην δούλων που ελευθέρωνε από τα δεσμά τους ο αφέντης τους ή ο αυτοκράτορας. Η εγγύτητα στον princeps ήταν ο σημαντικότερος παράγοντας ισχύος και το περιβάλλον του αυτοκράτορα ασκούσε τεράστια επιρροή.
 - Όταν απεβίωσε ο Αύγουστος, στις 19 Αυγούστου του 14 μ.Χ., ελάχιστοι Ρωμαίοι πολίτες αναπολούσαν τις πρακτικές της προηγούμενης ρεπουμπλικανικής περιόδου. Το νέο καθεστώς φρόντιζε να υπενθυμίζει σε όλους τη φρίκη των εμφυλίων πολέμων, σε σύγκριση με την ειρήνη και την ευημερία που εξασφάλισε ο «princeps», ο μοναδικός ηγεμών.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Οι δύο χρυσοί αιώνες της αυτοκρατορικής περιόδου**

- Το όνομα του πολιτεύματος παρέμεινε «res publica», τα δημοκρατικά αξιώματα υπήρχαν, υπό τον πλήρη όμως έλεγχο του Αυγούστου που ανακηρύχθηκε πατέρας της πατρίδας (pater patriae). Η ηθική νομιμοποίηση της εξουσίας του, ο όρκος πίστης και η λατρεία στον αυτοκράτορα, βασίστηκαν στην ενσάρκωση στο πρόσωπό του των παραδοσιακών πέντε ρωμαϊκών αρετών των προγόνων που δόξασαν τη Ρώμη. (Alföldy, ό.π., σελ. 171 – 224, Ward et al., ό.π., σελ. 298 – 365.)
- Η δυναστεία του Αυγούστου, η Ιουλιο-Κλαυδιανή, υπήρξε πολύ κατώτερη των ιδρυτών της. Το μεγαλύτερο διάστημα μεταξύ 15 και 68 μ.Χ. (θάνατος του Νέρωνα) πρέπει να εξαιρεθεί από τη «χρυσή εποχή» των αυτοκρατόρων. Κύριο αίτιο υπήρξε η κληρονομική διαδοχή μέσα στα πλαίσια του γένους, με ιδιαίτερη προτίμηση στον κλάδο των Ιουλίων.
- Μετά την εκκαθάριση όλων των απογόνων της δυναστείας από το Νέρωνα και τη συντονισμένη εξέγερση εναντίον του, εδραιώθηκε η δυναστεία των Φλαβίων από το Βεσπασιανό (69 - 79 μ.Χ.). Ακολούθησε η καθολική διεύρυνση της κοινωνικής βάσης στη ρωμαϊκή επικράτεια, οι δομές και οι λειτουργίες της αυτοκρατορίας ανέκαμψαν.
- Όλες οι επαρχίες έγιναν ισότιμες των συμμάχων της Ιταλίας μέσω της εγγραφής των τοπικών ελίτ στη συγκλητική τάξη και την ίδρυση ισοπολίτιδων πόλεων και εκχωρήθηκαν τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη στους νέους «συμμάχους» της επικράτειας.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Οι δύο χρυσοί αιώνες της αυτοκρατορικής περιόδου**
 - Πάνω σε αυτή την ευρεία κοινωνικοοικονομική βάση απογειώθηκε η «χρυσή περίοδος» των αυτοκρατόρων. Με τους «πέντε αγαθούς αυτοκράτορες» της δυναστείας των Αντωνίνων, η ρωμαϊκή πολιτεία γνώρισε τη μεγαλύτερη εδαφική εξάπλωση, ο πληθυσμός της έφτασε τα εξήντα εκατομμύρια και βρέθηκε στο ζενίθ της ισχύος της το 161 μ.Χ. Οι δούλοι κάλυπταν το 15% του πληθυσμού της αυτοκρατορίας με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στην ιταλική χερσόνησο (~30%).
 - Το 1% του συνολικού πληθυσμού συγκροτούσε την πυραμίδα της άρχουσας τάξης.
 - Η μονοπρόσωπη εξουσία εξακολουθούσε να θεωρείται κληρονομική και αδιαίρετη (*patrimonium indivisum*), αλλά τα συνήθη κρούσματα ανίκανων επιγόνων επέβαλαν την προταθείσα από τους στωικούς φιλοσόφους υιοθεσία και διαδοχή του «αρίστου».
 - Η δυναστεία των Αντωνίνων αποδέχθηκε την πρόταση, τόλμησε να προχωρήσει στη διαδοχή εκτός της φυσικής οικογένειας του ηγεμόνος. Ο εκάστοτε αυτοκράτορας επέλεγε και υιοθετούσε τον «άριστο διάδοχο», που συχνά δεν ήταν ρωμαϊκής καταγωγής, η σύγκλητος επικύρωνε τη διαδοχή με τη συναίνεση του στρατού και του λαού της Ρώμης.
 - Η αξιοκρατική βελτίωση στη διαδοχή του ηγέτη της αυτοκρατορίας παρέτεινε επί δύο τουλάχιστον αιώνες τη ζωή της ρωμαϊκής πολιτείας.
 - Το ευφύες αυτό υπόδειγμα διαδοχής παραβιάστηκε το 179 π.Χ. από τον προτελευταίο αυτοκράτορα της δυναστείας των Αντωνίνων, σηματοδοτώντας το τέλος της περιόδου ακμής του αυτοκρατορικού συστήματος διακυβέρνησης.
 - Η διαδοχή του «αρίστου» δεν ακολουθήθηκε από την ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία μετά τον 7ο μ.Χ. αιώνα, ούτε από τους σουλτάνους της οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά την κατάκτηση του Βυζαντίου. Η δύσκολη ανεύρεση ικανών φυσικών διαδόχων και οι επιμειξίες (π.χ. οίκος Βουρβόνων) έπληξαν και τις μοναρχίες των ευρωπαϊκών εθνών-κρατών, μετά την περίοδο της μεσαιωνικής φεουδαρχίας.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

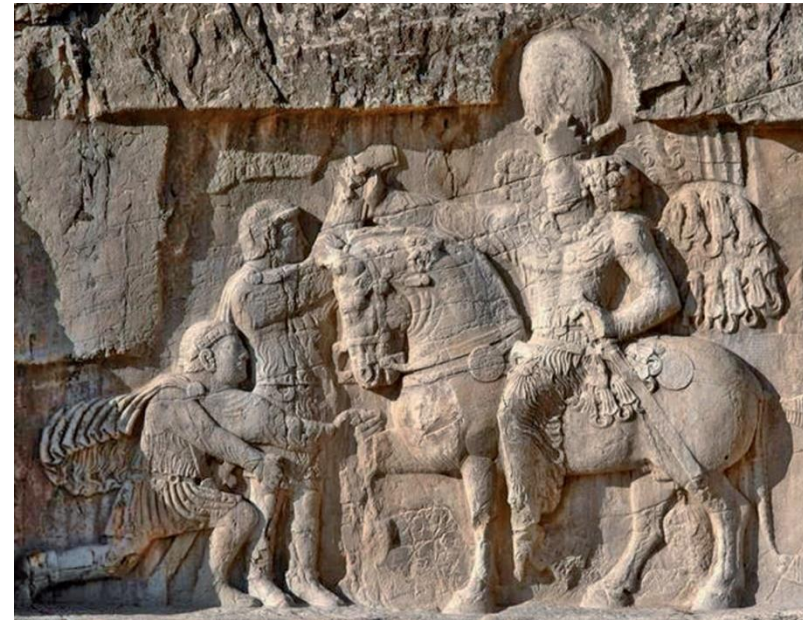
Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **180 μ.Χ. μέχρι την πτώση του δυτικού σκέλους της, το 476 μ.Χ.**
 - Ο Μάρκος Αυρήλιος, υιοθετημένος γιος και προτελευταίος της δυναστείας των Αντωνίνων, πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο βορρά, μαχόμενος εναντίον ενός ισχυρού πλέον εχθρού, των γερμανικών φύλων που άρχισαν να παραβιάζουν συστηματικά τα σύνορα της αυτοκρατορίας.
 - Επειδή διέθετε φυσικό απόγονο, υπέκυψε στην αδυναμία να τον κρίσει διάδοχο. Με τη διακυβέρνηση από τον τελευταίο της δυναστείας των Αντωνίνων (180 - 192 μ.Χ.) αναδεικνύονται από τον Κόμοδο, τα εγγενή αυτοκαταστροφικά χαρακτηριστικά του όποιου συστήματος απολυταρχικής εξουσίας.
 - Ο Κόμοδος σηματοδότησε την περίοδο παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας λειτουργώντας ως δεσπότης, με μειωμένες μάλιστα ικανότητες. Περιφρονούσε τις απόψεις και υποδείξεις της συγκλήτου για την πλημμελή άσκηση των καθηκόντων του, εξήρε τη θεϊκή του φύση, ονόμασε τον εαυτό του Ηρακλή και αγωνιζόταν στην αρένα, έχοντας λάβει εκπαίδευση μονομάχου.
 - Μετά τη δολοφονία του, το αξίωμα του αυτοκράτορα ευτελίστηκε. Ο διάδοχός του, δολοφονήθηκε από τους πραιτωριανούς εντός διμήνου, και στη συνέχεια το αξίωμα βγήκε σε πλειστηριασμό!
 - Μετά από γενικευμένη εξέγερση, αυτοκράτορας αναδείχθηκε ο στρατιωτικός Σεπτίμιος Σεβήρος, εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή αυξημένης επιρροής του στρατού στον εκάστοτε δεσπότη.
 - Πρόδρομο σύμπτωμα της επερχόμενης μετατροπής της ηγεμονίας σε δεσποτεία ήταν η επιβολή μιας δομικής κοινωνικής οπισθοδρόμησης στα μέσα του 2ου αιώνα μ.Χ. Οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας διαχωρίστηκαν σε «εντιμότερους» (*honestiores*) και «ταπεινότερους» (*humiliores*). Στην πρώτη κατηγορία περιχαρακώθηκαν οι πλούσιοι και οι αξιωματούχοι, η δε προνομιούχος θέση τους έγινε πάλι κληρονομική. Οι ακρότητες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης διογκώθηκαν και μονιμοποιήθηκαν. Οι *humiliores* βρέθηκαν σε χειρότερη θέση από τους φτωχούς πληβείους της προ-αυτοκρατορικής εποχής. Έχασαν ακόμα και την ουσιαστική δικαστική προστασία.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **180 μ.Χ. μέχρι την πτώση του δυτικού σκέλους της, το 476 μ.Χ.**
 - Στον στρατιωτικό τομέα, η άμυνα της αυτοκρατορίας κατά τον 3ο μ.Χ. αιώνα είχε χάσει την αποτελεσματικότητά της. Η αύξηση της επιθετικότητας και η βελτίωση του εξοπλισμού των εισβολέων απαιτούσαν ουσιαστικά κίνητρα για την κινητοποίηση των μικρομεσαίων και απόκληρων του πληθυσμού της επικράτειας. Η απονομή του δικαιώματος του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους ελεύθερους άρρενες της αυτοκρατορίας από τον Καρακάλλα το 212 μ.Χ. δεν διεύρυνε επαρκώς τη στρατολογική της βάση, ούτε βελτίωσε ουσιαστικά το φρόνημα των *humiliores*.
 - Για πρώτη φορά ένας Ρωμαίος αυτοκράτορας, ο Βαλεριανός, έπεφτε αιχμάλωτος το 260 μ.Χ. στα χέρια του Σαπώρ Α', Πέρση ηγεμόνα της δυναστείας των Σασσανιδών. Οι ήττες των ρωμαϊκών λεγεώνων ήταν συνεχείς σε όλα τα μέτωπα. Η απαραίτητη ενίσχυση του ρόλου του στρατού οδήγησε στην εύκολη παρακμιακή λύση της ανόδου στρατιωτικών στο θρόνο του αυτοκράτορα, συχνά ακατάλληλων για το ανώτατο αξίωμα. Ανίκανοι στην άσκηση των κοινωνικών εξουσιών αυτοκράτορες απέτυχαν να διατηρήσουν την ουσιαστική ακεραιότητα της αυτοκρατορίας. Αρκετές περιοχές αυτονομήθηκαν κατά καιρούς, δυσχεραίνοντας το έργο της ανάσχεσης των εξωτερικών πιέσεων.
 - Οι ήττες των Ρωμαϊκών λεγεώνων ήταν συνεχείς σε όλα τα μέτωπα

Ο αυτοκράτορας Βαλεριανός γονατίζει μπροστά στον Σαπώρ Α'. Λίθινο ανάγλυφο του 3ου αιώνα στην βασιλική νεκρόπολη των Σασσανιδών, Περσέπολη, Ιράν

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **180 μ.Χ. μέχρι την πτώση του δυτικού σκέλους της, το 476 μ.Χ.**
 - Οι συνεχείς εισβολές ερήμωσαν την ύπαιθρο, παρέλυσαν το εμπόριο, αποδυνάμωσαν τα αστικά κέντρα και ενίσχυσαν τη συγκέντρωση γης στα χέρια λίγων. Υπό καθεστώς απόλυτης αβεβαιότητας στον φαύλο κύκλο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, που άρχιζε και τελείωνε στην αγροτική οικονομία, η κατάσταση των εξαθλιωμένων αγροτών χειροτέρευε διαρκώς. Πολλοί κατέληξαν εξαρτημένοι από τους μεγαλογαιοκτήμονες ως δουλοπάροικοι (coloni), σε μια θέση που ελάχιστα διέφερε από εκείνη των δούλων.
 - Το μείζον διοικητικό πλεονέκτημα της «χρυσής περιόδου» των αυτοκρατόρων στη ρωμαϊκή επικράτεια συνοψίζεται στην πολύ περιορισμένη γραφειοκρατία. Προς το τέλος του 2ου μ.Χ. αιώνα η γραφειοκρατία διογκώθηκε. Ένα κράτος που λειτουργούσε στην ακμή του με ελάχιστους και αποτελεσματικούς υπαλλήλους απασχολούσε στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα πολλαπλάσιους και αντιπαραγωγικούς.
 - Το συνεχώς αυξανόμενο κόστος των στρατιωτικών δαπανών για την υπεράσπιση των ανατολικών και κυρίως των βόρειων συνόρων της αυτοκρατορίας στον Ρήνο και τον Δούναβη οδήγησε στην εύκολη λύση των αλλεπάλληλων υποτιμήσεων του ρωμαϊκού νομίσματος. Εκδόθηκαν και κυκλοφορούσαν «κίβδηλα» νομίσματα, με εξαιρετικά μειωμένο ποσοστό πολύτιμου μετάλλου, γεγονός που τραυμάτιζε καίρια τη γενικότερη αξιοπιστία της αυτοκρατορίας.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Η ανάκαμψη της περιόδου 285-337 μ.Χ.**

→ Η μακράς διάρκειας κοινωνικοοικονομική παρακμή της αυτοκρατορίας διακόπτεται από μια σχετικά σύντομη περίοδο ανάκαμψης. Ξεκίνησε μετά το δεύτερο μισό του 3ου μ.Χ. αιώνα, αρχής γενομένης κατά την εικοσαετία διακυβέρνησης από τον Διοκλητιανό (285-305 μ.Χ.). Ο Διοκλητιανός ήταν ταπεινής καταγωγής, ανέλαβε την εξουσία εκτός κληρονομικής διαδοχής μετά από μια σκοτεινή πεντηκονταετία, τόλμησε να λειτουργήσει ως “princeps” και υπήρξε ο τελευταίος μεταρρυθμιστής αυτοκράτορας.

→ Προχώρησε κατ’ αρχάς αποφασιστικά σε ριζική διοικητική αναδιοργάνωση, μίκρυνε την έκταση των επαρχιών της αυτοκρατορίας διπλασιάζοντας τον αριθμό τους και καθιέρωσε το 293 π.Χ. το καθεστώς της Τετραρχίας:

- ❖ Η αυτοκρατορία διαιρέθηκε διοικητικά σε ανατολική και δυτική με στόχο την καλύτερη ανώτατη εποπτεία, διακυβέρνηση και άμυνα στα αχανή σύνορα της επικράτειας.
- ❖ Θεσμοθετήθηκαν δύο θέσεις Αυγούστων, ο καθένας από τους οποίους υιοθετούσε έναν διάδοχο, τον «Καίσαρα».
- ❖ Ο Διοκλητιανός έθεσε και τις μακροχρόνιες αντικειμενικές βάσεις για την οικονομική εξυγίανση και τον περιορισμό των ανισοτήτων, δημιουργώντας αξιόπιστο κτηματολόγιο με περιουσιολόγιο και προνοώντας για την τακτική τους επικαιροποίηση. Μπόρεσε έτσι να πατάξει τον υπερβολικό πλούτο με αποφασιστικά μέτρα και εξυγίανε το φορολογικό σύστημα. Κατά την περίοδο της ηγεμονίας του, η αυτοκρατορία ξεπέρασε ορισμένα εμφανή συμπτώματα παρακμής.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- Η ανάκαμψη της περιόδου 285-337 μ.Χ.

→ Ο Διοκλητιανός προχώρησε κατ' αρχάς αποφασιστικά σε ριζική διοικητική αναδιοργάνωση, μίκρυνε την έκταση των επαρχιών της αυτοκρατορίας διπλασιάζοντας τον αριθμό τους και καθιέρωσε το 293 π.Χ. το καθεστώς της Τετραρχίας:

- ❖ Η αυτοκρατορία διαιρέθηκε διοικητικά σε ανατολική και δυτική με στόχο την καλύτερη ανώτατη εποπτεία, διακυβέρνηση και άμυνα στα αχανή σύνορα της επικράτειας.
- ❖ Θεσμοθετήθηκαν δύο θέσεις Αυγούστων, ο καθένας από τους οποίους υιοθετούσε έναν διάδοχο, τον «Καίσαρα».
- ❖ Ο Διοκλητιανός έθεσε και τις μακροχρόνιες αντικειμενικές βάσεις για την οικονομική εξυγίανση και τον περιορισμό των ανισοτήτων, δημιουργώντας αξιόπιστο κτηματολόγιο με περιουσιολόγιο και προνοώντας για την τακτική τους επικαιροποίηση. Μπόρεσε έτσι να πατάξει τον υπερβολικό πλούτο με αποφασιστικά μέτρα και εξυγίανε το φορολογικό σύστημα. Κατά την περίοδο της ηγεμονίας του, η αυτοκρατορία ξεπέρασε ορισμένα εμφανή συμπτώματα παρακμής.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- Διαίρεση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και κατάρρευση του δυτικού σκέλους της

→ Τις τελευταίες δεκαετίες του 4ου μ.Χ. αιώνα, οι αστικές περιοχές της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας παρήκμαζαν, η γεωργική παραγωγή και ο αγροτικός πληθυσμός έφθιναν, οι λεγεώνες είχαν απολέσει τη στρατιωτική και τεχνολογική υπεροχή τους.

→ Τελευταίος μονοκράτορας υπήρξε ο Θεοδόσιος Α΄ (347 - 395 μ.Χ.), που διαίρεσε και επίσημα την αυτοκρατορία σε ανατολική και δυτική, κληροδοτώντας τις δύο χωριστές πλέον οντότητες στους γιους του Αρκάδιο και Ονώριο.

→ Ακολούθησαν ογδόντα χρόνια επιδρομών και συνεχούς συρρίκνωσης του δυτικού σκέλους της αυτοκρατορίας. Η Ρώμη βρισκόταν συνεχώς σε θέση άμυνας και οχτακόσια χρόνια μετά τους Γαλάτες η αιώνια πόλη λεηλατήθηκε από μια ισχυρή ομάδα γερμανικών φύλων, τους Βησιγότθους του Αλάρικου το 410 μ.Χ., λόγω και των συνεχόμενων αθετήσεων υποσχέσεων του Ονώριου.

→ Οι Βησιγότθοι εγκαταστάθηκαν ως «σύμμαχοι» (foederati) στη νότια Γαλατία, μια γενιά μετά τον Αλάρικο δημιούργησαν το βησιγοτθικό βασίλειο στις περιοχές της σημερινής Ισπανίας και νότιας Γαλλίας.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- Διαίρεση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και κατάρρευση του δυτικού σκέλους της

→ Οι Βησιγόθοι εγκαταστάθηκαν ως «σύμμαχοι» (foederati) στη νότια Γαλατία, μια γενιά μετά τον Αλάρικο δημιούργησαν το βησιγοθικό βασίλειο στις περιοχές της σημερινής Ισπανίας και νότιας Γαλλίας.

→ Η δυτική αυτοκρατορία είχε πλέον παραδώσει επί της ουσίας και το πνεύμα της. Το τυπικό τέλος επέρχεται το 476 μ.Χ., με την παραίτηση-εκδίωξη του τελευταίου δυτικού αυτοκράτορα, Ρωμούλου Αυγουστύλου, υπέρ του «βάρβαρου» βασιλέα Οδόακρου των Οστρογόθων.

→ Η υποταγή απλών ανθρώπων στους νέους αφέντες δεν ήταν, πάντως, έντονα φορτισμένη από το συναίσθημα της απώλειας ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι φιλολογικές πηγές της εποχής θρηνούν πράγματι για την κατάλυση της δυτικής αυτοκρατορίας «από τους βαρβάρους». Στην πραγματικότητα όμως, το χάσμα είχε ήδη γεφυρωθεί με τη σταδιακή διάλυση των εξουσιών της αυτοκρατορίας και την όσμωση μεταξύ Ρωμαίων και «βαρβάρων» στις συνοριακές περιοχές, όπου πολλές φορές μαρτυρείται οργανωμένη καταφυγή ολόκληρων πληθυσμιακών ομάδων υπό ρωμαϊκή διοίκηση στους δεύτερους.

Ο χάρτη απεικονίζει τη διάδοχη της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας κατάσταση, τα βαρβαρικά βασίλεια στο τέλος του 5ου μ.Χ. αιώνα.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Διαίρεση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και κατάρρευση του δυτικού σκέλους της**
 - Πρέπει, τέλος, να επισημανθεί ότι στο ερευνητικό πλαίσιο του συσχετισμού των κλιματικών αλλαγών με την ακμή και παρακμή των γεωργοκτηνοτροφικών κυρίως πολιτισμών, οι παλαιοκλιματολόγοι αναδεικνύουν το ακόλουθο πραγματικό γεγονός: ενώ επί μισή χιλιετία, από το 300 π.Χ. έως το 200 μ.Χ., το ευρωπαϊκό κλίμα εμφάνιζε ήπια χαρακτηριστικά και δροσερά καλοκαίρια, ευνοώντας τη γεωργική παραγωγή, τα επόμενα τετρακόσια χρόνια, από τον 3ο μέχρι και το τέλος του 6ου μ.Χ. αιώνα το κλίμα μεταβλήθηκε σε ψυχρότερο και ξηρότερο.
 - Επισημαίνουν την ειδική συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο διαφορετικών κλιματικών περιόδων (των πέντε αιώνων από το 300 π.Χ. έως 200 μ.Χ. και των τεσσάρων αιώνων από 3ο μέχρι και 6ο μ.Χ. αιώνα) με τις κοινωνικοπολιτικές περιόδους ακμής και παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αλλά και τις εισβολές «βαρβάρων» από τη βόρεια προς τη νότια Ευρώπη
 - ❖ Ως προς το πρώτο, «ενδογενές» για τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία κλιματικό σκέλος, η επίδρασή του υπήρξε ασφαλώς σημαντική, αλλά όχι και αποφασιστική για τις περιόδους ακμής και παρακμής.
 - ❖ Όταν λειτουργούσε ικανοποιητικά η εσωτερική οργάνωση για την ασφαλή διακίνηση προσώπων και προϊόντων, το ευρωπαϊκό τμήμα της αυτοκρατορίας ισορροπούσε στο σύνολο της επικράτειας, παρά τις κλιματικές επιπτώσεις στην ενδογενή γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή. Οι στόχοι της διατήρησης των δομών για το imperium και ενός ανεκτού μέσου επιπέδου ζωής ήταν εφικτοί.
 - Είναι βέβαια προφανές ότι το «εξωγενές» για τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία σκέλος της κλιματικής επιδείνωσης στις πέραν του Ρήνου περιοχές της βόρειας Ευρώπης από τις αρχές του 9ου π.Χ. αιώνα ανάγκασε τα ισχυρά γερμανικά φύλα να μεταναστεύσουν μαζικά νοτιότερα. Αφομοίωσαν πρώτα την προηγμένη τεχνολογία των Κελτών, έφτασαν στον ποταμό Ρήνο, φυσικό βορειοανατολικό όριο της ρωμαϊκής επικράτειας, διδάχθηκαν πολλά από τις επαφές και συγκρούσεις με τη μεγάλη αυτοκρατορία της εποχής τους.

Ανάδυση και κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας

Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τη διαίρεση (395 μ.Χ.)

- **Πρώτες περιόδους ακμής της ανατολικής αυτοκρατορίας**

- Η πολυεθνική ρωμαϊκή αυτοκρατορία είχε διαιρεθεί και επίσημα σε δύο ανεξάρτητες κρατικές οντότητες, τη δυτική και την ανατολική, από τον τελευταίο μονοκράτορα Θεοδόσιο Α΄. Μετά τον θάνατό του, το 395 μ.Χ., ο πρεσβύτερος γιος του Αρκάδιος κληρονόμησε την ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Έμεινε στην ιστορία ως «ο άβουλος αυτοκράτορας» και το ευτύχημα για τους εκτός της αυτοκρατορικής αυλής υπηκόους του είναι ότι ηγεμόνευσε για σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα (395-408).
- Εξήντα πέντε χρόνια πριν από την ενθρόνιση του Αρκάδιου, είχε επιλεγεί με γεωπολιτική ευφυΐα η θέση της ανατολικής πρωτεύουσας. Στις 11 Μαΐου του 330 μ.Χ., ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Α΄, γιορτάζοντας στην αναβαθμισμένη πόλη της παλαιάς αποικίας των Μεγαρέων, το Βυζάντιο, την 18η επέτειο της βασιλείας του επί του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας, το εγκαινίασε ως πρωτεύουσα της ανατολικής αυτοκρατορίας, δίνοντάς του το όνομα «Νέα Ρώμη».
- Ήταν ήδη μονοκράτορας από το 324 μ.Χ., μετά την εξόντωση του γαμπρού του Λικίνιου, συναυτοκράτορα στο ανατολικό τμήμα. Κυβερνούσε ως *dominatus* μια αχανή επικράτεια, από τη Συρία, την Άνω Αίγυπτο και τη Μαυριτανία έως τη Βρετανία και τον Δούναβη.
- Σύμφωνα με την εύλογη εκτίμηση των σύγχρονων ιστορικών, ο Κωνσταντίνος είχε διαγνώσει έγκαιρα ότι, παρά την εικοσαετή ανάκαμψη της αυτοκρατορίας ως συνόλου επί Διοκλητιανού, το ανατολικό σκέλος της διέθετε σε σύγκριση με το δυτικό τρία αδιαφιλονίκητα πλεονεκτήματα:
 - ❖ ήταν καλύτερα προστατευμένο μετά τον 3ο μ.Χ. αιώνα από την άμεση εμβέλεια του υπ' αριθμόν ένα εξωτερικού κινδύνου, των γερμανικών φύλων των Γότθων και των Φράγκων
 - ❖ Κατείχε φύσει και θέσει το γεωστρατηγικό πλεονέκτημα του επικοινωνιακού κόμβου μεταξύ ανατολής-δύσης
 - ❖ Διέθετε στην εγγύς ασιατική ενδοχώρα πολλαπλάσιους από την ιταλική χερσόνησο πλουτοπαραγωγικούς πόρους για την ενδογενή επιβίωση και ανάπτυξη (Εύφορη Ημισέληνος).